

DEVLETİN GELİŞİM SÜRECİ

Hakan Ay* , Öznur Uçar**

ÖZ

Geniş bir literatür taramasına dayanan çalışmamızda öncelikle devlet kavramı üzerinde durulmuş, daha sonra ilkçağdan yakın çağa kadar düşünce insanların devlet sınırlarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Sosyal olayların konu üzerindeki etkilerine de değinilmiş, sadece iktisadi düşünce tarihinin teorik kaynakları ile sınırlı kalınmamış BM'lerin belgelerine ve Loughborough Üniversite'sinin GaWC verilerine de yer verilerek kaynak yelpazesi mümkün olduğunca geniş tutulmuştur. Tüm bunları yaparken amacımız optimal devletin sınırları nedir sorusuna reel dünyanın verdiği cevabı ortaya çıkarabilmektir. Böylelikle bu çok eski soruya yeni bir pencere açacağımıza inanıyoruz.

Anahtar Sözcükler: *Devlet, Egemenlik, Monarşi, Ulusal Devlet, Ulus-üstü Egemenlik, Küresel Kentler, Kentsel Egemenlik*

THE DEVELOPMENT PROCESS OF THE STATE

ABSTRACT

Our study that based on an extensive literature was firstly focused on the term of the state. Later ideas off from the First Age until Modern Age thinkers were explained about the limit of government. It has referred to the effects on the subject of social events. Not only was it limited to theoretical sources of the history of economic thought. It also discussed the UN data and GaWC of the documents Loughborough University. Our aim is to reveal the answer of the real world to question "what is the optimal state limit?" Thus, we believe that we will open a new window for this ancient question.

Keywords: *Government Sovereignty, Monarchy, National State, Transnational Sovereignty, Global City, Urban Sovereignty*

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir, E-posta: hakan.ay@deu.edu.tr

** Maliye Bilim Uzmanı, İzmir, E-posta: ucaroo@gmail.com

GİRİŞ

Devlet, insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü insan toplumla yaşamaya, toplum ise kendisini kurallarla düzenleyecek bir kuruma ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacı giderecek olan devlet, düşünce insanların temel sorgularından biri olmuştur. İnsanın özünde iyi olup olmadığı tartışması bile devlet kavramı üzerinde şekillenmiştir. Eğer insan iyiye devlet egemenlik gücü sınırlandırılmalı, değilse birbirlerine zarar vermemeleri için bu güç sınırlandırılmamalıdır. İktisadi düşünce tarihinde ise, insanın değil devletin iyiliği tartışılmış, bu çerçevede devletin sınırının ne olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Optimal devlet arayışı sadece düşünce insanların fikir dünyalarında kalmamış sosyal olaylarla da şekillenmiştir. Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilali ve II. Dünya Savaşı şekillendirme vazifesini yapan başlıca sosyal olaylardır. Çalışmamızda bu iki perspektiften devlet kavramının bir kronoloji dâhilinde gelişimi incelenmiştir. Devlet kavramının gelişimi ise devlet müdahaleciliğinin gelişimini ortaya çıkarmıştır. Tüm bu verilerin ışığında devletin daha etkin olmasına ve devlet müdahaleciliğine ilişkin değerlendirmelerimize sonuç kısmında yer verilmiştir.

DEVLET KAVRAMI

İnsanlık tarihine bakıldığında insanlar hep bir arada yasama arzusu içerisinde olmuşlardır. İnsanları bir arada yaşamaya zorlayan unsurlar bazen vahşi doğa bazen içgüdüsel sebepler bazen de başka faktörler olmuştur. Gerekçe ne olursa olsun insanlar bir toplum halinde yaşamışlardır. (Ay,2014:1) M.Ö. V. yüzyılda Atina'da yaşayan sofistler devleti; İnsanların güven içerisinde yaşayabilmelerini ve az zahmetle çok iş başarabilmenin bir aracı olarak (Gökmen, 2003:1) tanımlamışlardır. Bu dönemde devlet anlayışı ataerki krallığın ve zengin bir azınlığın üstünlüğüne dayanıyordu. (Aktan, 2003:4) Ortaçağda ise devlet teokratik yapının esas alındığı güçlü senyörlükler ve kilisenin her yönü ile egemen olduğu "aşkın bir irade" şeklinde karşımıza çıkıyor. Ortaçağın başka bir coğrafyasında İbn-i Haldun, devleti şöyle tanımlamaktadır; "Sosyal organizasyonla ve toplu olarak yaşamak zorunludur. Bu sosyal organizasyon meydana gelince insanları birbirine karşı koruyacak ve kötülük yapmaktan caydırıcı bir güce, insanların bir diğerine karşı tecavüz etmelerini önleyecek "başka bir şeye" mutlak ihtiyaç vardır. Ancak böyle olmalıdır ki, bir kimse diğerine zarar vermesin. Hükümdarın (üstün otoritenin) manası budur." (İbni Haldun, 2011: 214-215) Ancak İbn-i Haldun çağdaşlarından farklı olarak devlet için dini yasaları zorunlu

Devletin Gelişim Süreci

görmemiş, dini kurallar olmadan da bir toplum düzeni ve devlet teşkilatı kurulabileceğini savunmuştur. Buna delil olarak da semavi dinlere mensup olmayan medeniyetlerin kurdukları devletleri göstermiştir. Yeniçağ 'da batı dünyası, laik ve pragmatik bir devlet anlayışına sahip olmuştur. Sekülerizmi literatüre Machiavelli kazandırmıştır. Machiavelli'nin çağdaşı Jean Bodin devleti; birçok ailenin ve onların ortak mallarının egemen güç tarafından yönetilmesi şeklinde tanımlamıştır. Aynı dönemde Hobbes devleti barış ve güvenliğin sağlamak, adaleti eşit dağıtmak, muhtaç durumda olanlara yardım etmek ve toplumun mutluluğu için gerekli yasaları çıkarmakla görevli bir kurum olarak görmüştür.

Günümüzde yaygın kabul gören tanım ise 1900'de George Jellinek tarafından kaleme alınan Genel Devlet Teorisi eserinde yapılmaktadır. Bu tanıma göre devlet; "Egemenlik gücüyle aslen donatılmış, belli bir toprak parçası üzerinde yerleşik bir millet birliği" (Gözler, 2007: 4) dir. Burada karşımıza üç unsur çıkmaktadır; Millet (birbirine ortak kültür ve/veya etnik köken gibi unsurlarla bağlı insanlar topluluğudur), ülke (belli sınırları olan bir milletin devamlı olarak yaşayabileceği toprak parçasıdır), egemenlik (millet ve ülke üzerindeki yetkilerin tümüdür). Bu üç unsur, eşit derecede öneme sahiptir, hiçbiri ikincil değildir. Bir devletin varlığından söz edebilmek için bu üç unsur bir araya gelmelidir.

DEVLETİN GELİŞİM SÜRECİ

Devlet hakkında yapılan tartışmalarda daha çok egemenlik üzerinde yoğunlaşmıştır. Devlet tanımlanırken veya en iyi devlet aranırken sorgulanan kavram hep egemenlik olmuştur. Bunun için önce insan egemenliği sorgulanmıştır. Çünkü insan doğasında iyiyse onun egemenliğini kısıtlamaya gerek yoktur. Eğer doğasında kötülük varsa egemen güç tarafından kısıtlanmalıdır. Yeniçağda ise bu arayış yerini egemenliğin kime verileceği sorusuna bırakmıştır. Yeniçağın sosyal olayları egemenliği ulus devletlere bırakırken, yakın çağın sosyal olaylarıysa ulus-üstü egemenleri ortaya çıkarmıştır. Modern Çağ da ise egemenlik, uluslararası sermayenin egemenliğinden etkilenmiş ve aşınmıştır.

Mutlak Monarşi

Mutlak egemen görüşünü savunan üç önemli isim vardır. Bunlar; İtalya'da Niccolò Machiavelli, Fransa'da Jean Bodin ve İngiltere'de Thomas Hobbes'dur. Ortaçağın dinden beslenen ve merkezi bir otoriteye sahip olamayan devlet anlayışını sorgulayan bu düşünürler dönemin sosyal olaylarından da etkilenmişlerdir. Ortaçağın son dönemlerinde

Hakan Ay ve Öznur Uçar

Avrupa nüfusunun üçte biri veba yüzünden yok olmuş, kalanlar açlık ve yoksulluk sebebiyle ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Tüm bu felaketlerin yanında Fransa ve İngiltere arasındaki yüzyıl savaşları, isyanları ve yoksulluğu daha da derinleştirmişti. Bu gelişmeler tanrıya bakış açısını dahi değiştirmiş yeryüzünde düzeni sağlayacak tanrı yerine insanları kör talihlerine bırakan karmaşık ve şüpheli kuralları olan tanrı fikri yaygınlaşmıştı. Bu yüzden başta Niccola Machiavelli olmak üzere o dönemin düşünürleri, tanrı kavramını felaketler tanrıçası Fortuna ile özdeşleştirmiştir.

Bu yaşananlar Machiavelli'nin Sekülerizmin temellerini atmasına neden olmuştur. Ona göre devlet, egemenlik sınırları içerisinde yaşayan tüm birey ve kurumların üzerinde yer almalıdır. Bu kurumlardan ilki din ve kilisedir. Machiavelli, "Titus Livius' un ilk On Kitabı Üzerine Söylevler" adlı eserinde düşüncelerini açıklamış; egemenliğin kaynağından ziyade egemenliğin ele geçirilmesi ve sürdürülmesi üzerinde durmuştur. Bu amaç için her yolu da meşru görmüştür. Monarşiyi desteklemiş, ancak halkın yönetimi onaylaması ve bu yolla egemenliğin devamlılığının daha rahat sağlanabileceği düşüncesi ile cumhuriyeti diğer yönetim biçimlerinden daha üstün görmüştür.

Fransız Jean Bodin'in , "Devletin Altı Kitabı" adlı eserini yayımladığı dönemde Fransa, mezhep kavgalarıyla bölünmüştü. Bu yüzden Bodin, hiçbir kanunla sınırlanmayan bir egemen gücü savunmuş ve bu gücün kilisenin onayını almaması gerektiğini belirtmiştir. Bodin, Latince en üst anlamına gelen "superanus" kelimesinden esinlenerek "souverainete" kelimesini kullanarak ilk defa egemenlik kavramını tanımlamıştır. Bodin'e göre egemen güç, kısıtlanamayan geri alınamayan süreklilik gösteren bir iktidardır. Bu yüzden mutlak egemenlik monarklara verilmeliydi. Çünkü egemen prens, egemenlik hakkını ömrü boyunca kullandıktan sonra tacıyla birlikte kendinden sonra gelene aktarır. Böylelikle monarşilerde egemenlik hiçbir kopukluk olmaksızın bir kişiden bir başka kişiye geçer ve süreklilik sağlanmış olurdu. Prens veya monark, egemenliğini koyduğu buyruklarla sağladığı için egemen güç üzerinde hiçbir güç olamaz ve o hiçbir kanun ile sınırlandırılmazdı. Başka bir deyişle egemen güç yasalardan bağımsızdı.

Hobbes ise, mutlak egemenliği savunurken egemenliği bir zorunluluk olarak görüyordu. Çünkü insan insanın kurdudur. Hobbes'un ifadesiyle; devletin amacı, öncelikle bireysel güvenliktir. Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz. Çünkü adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet vb. ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğal yasalar, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın bizi bir taraf

Devletin Gelişim Süreci

tutmaya, kibreye, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır. Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sizlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez. (Hobbes, 2010:133)

İnsanların birbirlerine zarar vermemelerini engellemenin tek yolu bir sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini üçüncü bir varlığa yani devlete tek tarafı olarak devretmektir. Nitekim Hobbes 1651 yılında yayınladığı Leviathan adlı eserinde şöyle der: "İnsanları yabancıların saldırısından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek böylece, kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel gücü kurmanın tek yolu bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini onların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmelidir. Bu onaylamak veya rıza göstermekten öte bir şeydir; herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum demişçesine, herkesin herkesle yaptığı bir sözleşme yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir. Bu yapıldığında, tek kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir devlet, Latince Civitas, olarak adlandırılır. İşte o ejderhanın veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o ölümlü tanrının doğuşu böyle olur". (Hobbes,2010:136)

Egemen gücün sınırlandırılmamasını savunan düşünürlere göre, egemen güç her şeyin üzerinde bir güce sahip olmalıdır. Zaten insanlar kendi oluşturdukları iktidarı sınırlandıramaz. İdeal yönetim biçimi de monarşidir. Çünkü mutlak egemenlik ancak monarşi ile sağlanabilir. Monarşinin parlamentoyla sınırlandırılması dahi kabul edilemezdi. İnsanların birbirlerine verecekleri zararı engelleyecek yegâne sistem monarşidir.

Egemenliğin Sınırlandırılması

Bodin ve Hobbes' un çağdaşı Althusius, egemenliğin sınırlandırılması gerektiğine inanmıştır. Bireyler toplumsal fayda ve refah için devletin egemenliğini tanırlar. Egemen güç, sembiyotik toplumu (ortak yaşarlık toplumu) temsil için vardır. Egemenliğin kaynağı toplumsal sözleşmedir. Bu yüzden egemen güç toplumun çıkarlarına aykırı davranışta bulunamaz. Bulunduğu takdirdeyse yani kötü yönetim veya yetki gaspı halinde toplum egemen gücü yerinden edebilir. Egemenliğin sınırlandırılması gerektiğini savunan bir diğer isim ise aydınlanma çağı öncülerinden John Locke'tur. Locke, mutlak egemen monarka karşı bireysel özgürlükleri savunmuştur. Ona göre, devlet

Hakan Ay ve Öznur Uçar

toplumsal amaçları gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır. Bu yüzden devlet halkın zararına bir faaliyette bulunamaz, bulunduğu takdirde halkın itaatsizlik hakkını kullanır. Locke'a göre adaletsiz ve kanunsuz yönetime karşı direnme hakkı, çoğunluğun uygulayabileceği bir haktır. Küçük bir topluluk ya da tek bir kişi bu hakka sahip değildir. Locke, doğa kanunu prensibinin güçlü bir savunucusudur. Ona göre kanunlar zaten doğal olarak vardır. Bu sebeple egemen güç kanun hazırlamaz, var olan kanunları araştırır, bulur ve bunları uygular. Egemenliğin sınırları da bu doğal kanunlarca belirlenmiştir. Mutlak bir egemenlik veya tanrıdan gelen bir egemenlik gücünü tamamen reddeder. Ayrıca Locke, kuvvetler ayrılığı teorisini ilk kez ortaya atmıştır. Ona göre, bir devlette üç kuvvet vardır. Bunlar; yasama, yürütme ve federatiftir(Eroğlu, 2010:10).

Fransız aydınlanmasının önemli filozoflarından Voltaire de egemen gücün bireysel özgürlükler çerçevesinde sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Dönemin önemli düşünürlerinden ve Voltaire'nin fikirlerini etkileyen Montesquieu da egemen gücün sınırlandırılmasını savunmuş ve bunun başka bir gerekçesi üzerinde durmuştur. Ona göre, barışın sağlanması ancak monarkların ortadan kaldırılması ve demokratik cumhuriyetlerin kurulması ile mümkün olacaktır. Bir diğer düşünür J.J. Rousseau'ya göre insanlar hür doğar ve doğası gereği iyidir. Bir toplumsal sözleşme ile kurulan devlette, kararlar demokratik yolla alınmalıdır. Çünkü insan iyidir ve iyilik için karar verecektir. Her ne kadar egemen güce yetki verildiyse de genel iradeyi temsil eden halktır. Bu yüzden de "Toplumsal Sözleşme" adlı eserinde devleti, yurttaşların özgürlük ve eşitlik için katıldıkları toplumsal sözleşme üzerine kurulmuş bir politik ağ olarak tanımlamıştır.

Immanuel Kant ise, bireysel özgürlükleri ve bunların anayasal güvence altına alınmasını savunmuş, egemenliğin sınırlandırılması sadece bireysel hak ve özgürlükler için zorunlu değildir aynı zamanda barışın sağlanması için de zorunludur. Çünkü sınırsız egemen güç, toplumun çıkarlarını gözetmeyeceği için savaşa girmekte bir sakınca görmeyecektir. Aynı zamanda kuvvetler ayrılığını savunmuş, yürütmenin yasamadan kesin bir şekilde ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Faydacılık akımının kurucusu Jeremy Bentham, bireysel özgürlüklerin ve egemen gücün bu özgürlüklere saygı göstermesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Çünkü toplumsal çıkarlar, bireysel çıkarların toplamlarından meydana gelmektedir. Bir diğer faydacı John Stuart Mill "Özgürlük Üzerine " (1859) isimli çalışmasında, bireylerin özgürlüklerini "laissez-faire" kavramıyla açıklamıştır. Yani başkalarının haklarına ve özgürlüklerine saldırı olmadığı müddetçe birey her konuda özgürdür.

Devletin Gelişim Süreci

Ulusal Egemenlik

1789 Fransız Devrimiyle birlikte egemenlik kavramında da önemli bir değişim olmuş, egemenlik monarktan alınarak ulusal egemenliğe verilmiştir. Hukuksal bir birim olarak ifade edilen ulusal egemenlik, egemenliğin özüdür ve hiçbir kişi veya kurum ulustan kaynaklanmayan bir otoriteyi kullanamaz. Bu prensip anayasal bir güvence altında alınmıştır. Böylelikle egemenlik sürekli, kişileştirilemeyen ve yasalardan üstün olması mümkün olmayan bir konuma getirilmiş ve ulusal bir içerik kazandırmıştır. Fransız Devrimi'nin ilk dönemi, doğrudan ve temsili demokrasi taraftarlarının tartışmalarına sahne olmuştur. Gerek devrimin öncüsü burjuvazinin sınıfsal çıkarları, gerekse siyasetin pratikleri, temsili demokrasinin daha gerçekçi bir model olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Nitekim ulus-devlet modeli aracılığıyla, temsili demokrasinin kurumsallaşması sağlanmıştır. Bu modelde bireyler, yurttaş sıfatıyla, halk ya da ulus kimliği içerisinde bütünleşirler ve bu bütünleşme, bireylerin tekil iradelerinin, en azından kamusal alanda, dikkate alınmasını, tamamının iradesinin "genel irade" çatısı altında bir araya gelmesini ifade eder. (Ağaoğlu, 2006:236) Genel irade kavramı, Fransız devriminin önemli düşünürlerinden J.J.Rousseau tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu kavram ile ortak bir siyasal benliği ve iradesi bulunan ortak bir birey tarzı oluşturulması hedeflenmektedir. Rousseau için egemen, genel iradeyi oluşturan yurttaşların bütünüdür. Böylelikle Rousseau halk ile egemeni özdeşleştirerek, buradan "halk egemenliği" kuramına ulaşmıştır. (Beriş, H.E., 2008:60) Ulus tanımı içerisinde yer alamayan her sınıf, ortak yaşamın ve yasaların zararlısıdır.

Ulusal egemenliğin siyaset kuramına eklenmesi bakımından önemli rolü bulunan bir diğer isim olan Emmanuel Joseph Sieyès, Fransız Devrimi'nin hemen öncesinde, 1789'un Ocak ayında yayımladığı "Üçüncü Tabaka Nedir?" isimli eserinde toplumu üç sınıfa ayırmıştır. Bunlar aristokrat sınıf, ruhban sınıfı ve üçüncü tabaka yani her şey olan tüm ulustur. Aristokrasinin egemenliği eline geçirmesi toplumsal sözleşmeye aykırıdır. Ruhbanlar da zaten din hizmetlerini yöneten yurttaşlarıdır. O halde egemen güç, üçüncü tabaka yani ulustur.

Ulus-üstü Egemenlik

1815 Viyana Kongresi ile milletlerarası ya da ulus üstü egemenlik, yeni bir egemen güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu kongrede, Osmanlı hariç tüm Avrupa ülkeleri bir araya gelmiş ve Avrupa'nın yeni siyasi haritasını ve güç dengesini kararlaştırılmıştır. Her ne kadar milletlerarası iradenin ilk örneği bu kongre olmuşsa da tam anlamıyla milletler arası egemenliğin

Hakan Ay ve Öznur Uçar

tesisi II. Dünya Savaşı sonrasında sağlanmıştır. II. Dünya Savaşı ve Nazi deneyiminden sonra devletler, uluslararası barışın sağlanması ve devam ettirilmesi için Birleşmiş Milletleri kurmuşlardır. Bu amaçla üye devletler egemenliklerinden belli ölçülerde feragat etmişlerdir. Her ne kadar birleşmiş milletler anlaşmasının 2. maddesinin 1 ve 7. fıkralarında devletlerin milli yetkilerinin kısıtlanamayacağı hükme bağlansa da kendine ait bir silahlı kuvvetinin olması, 42. madde ile bunun kullanımına izin verilmesi ve 41. madde ile silahlı kuvveti kullanılmasına gerek olmayan hallerde ekonomik ve siyasi ilişkilerin kesilmesi gibi yaptırımlar bu feragatin örnekleridir.

Sadece uluslararası barışın temini ve devamı için değil devletlerin vatandaşlarına karşı uyguladığı insan hakları ihlallerine karşı da egemenlikleri kısıtlayan kurumlar oluşturulmuştur. Bu çerçevede 10 Aralık 1948' de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca " İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi" kabul edilmiştir. Ancak herhangi bir yaptırım olmadığı için etkili olamamıştır. 4 Kasım 1950'de Avrupa Konseyine üye devletler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kabul etmiştir. Bu sözleşme hukuki bir bağlayıcılığa yani bir yaptırım gücüne sahipti. Bu sözleşme ile iki kurum; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı oluşturulmuş, böylelikle uluslararası bir yargı tesis edilmiştir. 1 Kasım 1998 yılında bu iki kurum yerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Bir diğer uluslararası yargı örneği Uluslararası Ceza Mahkemesidir. Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçları ve saldırı suçlarına bakmaktadır. 1 Temmuz 2002 tarihinde kurulmuş ve 11 Mart 2003 tarihinde çalışmaya başlamıştır.

Ulus-üstü egemenliğin bir diğer ve güncel örneği ise Avrupa Birliğidir. Avrupa Birliği, yeni bir siyasi örgütlenme getirmiş ve böylelikle ulus devletler, egemenliklerinin bir kısmından vazgeçip "ortak egemenlik havuzu" (Beriş, H.E., 2008:70) oluşturulmuştur. Bu kapsamda para ve maliye politikalarının uyumlaştırılması, ortak para birimine geçiş, ortak dış ve güvenlik politikası ve gümrüklerin kaldırılmasına gidilmiştir(Ayrıntı için; Ay, 2013). Küresel şartların dünyayı büyük bir ortak pazar haline getirmesi tıpkı ulus üstü yargı organları ve siyasi yapılar gibi ekonomik alanda da bu tür oluşumları meydana getirmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, OECD ve GATT ile daha sonra Dünya Ticaret Örgütü'nü bu alanda örnek verebiliriz. Ulus üstü organizasyonlara bir diğer örnek uluslararası borç krizinde kendini göstermiştir. OPEC krizinin bir sonucu olarak borçlanma gereksinimleri artan gelişmekte olan ülkeler aşırı borçlanmış ve borçlarını ödeyememiştir. Böylelikle ortaya çıkan

Devletin Gelişim Süreci

Uluslararası Borç Krizinin aşılmasında gelişmiş ve alacaklı ülkelerdeki organizasyonları rol oynamıştır. Baker Plant, Brady Planı, Paris Kulübü ve Londra Kulübü adı altında faaliyet gösteren organizasyonlar borçların ertelenmesi, taksitlendirilmesi ve gerekli hallerde borç indirimi uygulamaları ile çözümün bir parçası olmuşlardır.

Küreselleşmenin diğer bir sonucu olan küresel kamu malları, çoğunun yaptırım gücü olmamasına rağmen uluslararası örgütlere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bunlardan farklı olarak küresel ısınmaya karşı imzalanan Kyoto Protokolü ile yaptırımlar uygulanabilmektedir. Örneğin sözleşmenin Ek 1 listesinde yer alan bir ülke, salım hedeflerine uymazsa o ülkeye salım hedefi farkı ile birlikte fazladan %30 daha az salım yapma zorunluluğu getirilebilmektedir. Ancak protokolün ABD ve Avustralya gibi gelişmiş bazı ülkelerce kabul edilmemesi bu protokolün etkinliğini sınırlandırmaktadır. Diğer bir küresel kamu malı olan sağlık ve bilgi için kurulan uluslararası kurumlar ise bir yaptırım kurumu olmaktan ziyade tıbbi ve teknik bilgi anlamında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri destekleme amaçlı örgütlerdir.

Kentsel Egemenlik

1970'lerden itibaren hız kazanan küreselleşme, ulus-üstü güçlerin doğmasına ve ulus devlet anlayışını sarsılmasına neden olurken, 1990'larda ise Küresel Kent kavramının ortaya çıkışında etkili olmuştur. Ulusüstü Şirketlerin egemen olduğu yeni dünya düzeninde mekan ve sınır kavramı önemini yitirmiştir. Fiber optik kablolarla birbirine bağlanan kentler sayesinde fiziksel yakınlık olmaksızın üretim ağı dünyanın farklı bölgelerine yayılabilmektedir. Üretim, işgücünün çok daha ucuz olduğu ve işçi haklarının gelişmediği az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelere kaydırılmıştır. Üretim sürecini yöneten karar alıcılar, finansal planlayıcılar ve denetçiler ise Küresel Kentlerde toplanmıştır. Böylelikle vergilendirme ve işgücü piyasasında yasal düzenlemeler uluslararası düzleme taşınmış ve farklı bir boyut kazanmıştır. Toprak ve millet kavramlarının etkisini kaybettiği bu dönemde egemenlik hala yerel devletlerin elinde bulursa da devletler küresel kentlere sahip olmak için yeni politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Egemenlik yerel devlete bırakılmış ancak yerel devletin yatırım kararları üzerinde etkili olunarak egemenlik kavramı aşındırılmıştır.

Küresel kent kapasitesi bulunan kentlerde yasal kolaylıklar ve sübvansiyonlarla muhasebe, bankacılık, reklam ve hukuk sektörleri teşvik edilmiştir. Çünkü bu sektörlerin kentteki yoğunluğu, kentin küresel kent olması için birincil etkidir. Bir diğer etken olan dünya ve kendi bölgesi ile güçlü iletişim ağlarının olmasıdır. Bunun için devletler, kentlere yeni

Hakan Ay ve Öznur Uçar

ulaşım ve tele-komünikasyon alt yapıları ve büyük ofis kuleleri gibi yatırımlar yapmaktadır. Yani devletler yatırım ve vergi politikası kararlarını küresel kentlerin fiili egemenliğini dikkate alarak vermektedir.

Küresel Kentlerle ilgili en önemli kavramlardan biri olan GaWC endeksine de bu başlık altında yer vermek gerekmektedir. GaWC endeksi ile (Küreselleşme ve Dünya Şehirleri Araştırma Ağı- Globalization and World Cities Research Network) belirli aralıklarla kentlerin, Küresel Kent olma değerleri araştırılmaktadır. Bu indekste Alfa, Beta, Gamma sınıfları bulunmaktadır. Ayrıca küresel kent olması muhtemel kentler Yüksek Elverişli ve Elverişli kentler olmak üzere iki ayrı sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Alfa, grubundaki kentler, Alfa++, Alfa+, Alfa ve Alfa-; Beta grubunda yer alan kentler Beta+, Beta, Beta-; Gamma grubundaki kentler ise Gamma+, Gamma, Gamma- şeklinde alt sınıflara ayrılmıştır. Alfa++ grubu tüm dünya ile en yüksek düzeyde entegrasyona ve küresel sermayeyi yönlendirme ehliyetine sahip şehirlerdir. 2012 yılında yapılan değerlendirmeye göre Alfa++ grubunda sadece Londra ve New York bulunmaktadır. İstanbul Alfa- , Ankara Gamma ve İzmir elverişli kent sınıfındadır.

SONUÇ

Aralarında idare edenlerin ve edilenlerin bulunduğu, muayyen bir toprak parçası üzerinde devamlı yaşayan fertlerden meydana gelen bağımsız bir topluluk olan (Ay,2002:2) devlet, insanın toplum halinde yaşamasını sağlamak için doğmuştur. Bu vazifesini yerine getirmek için en iyi şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu tasarım süreci hem teorik hem de reel dünyada hala devam etmektedir. Ortaçağ'a kadar gücünü tanrıdan alan hükümdarlar etrafında şekillenen devlet, Ortaçağ ile birlikte mutlak egemen olarak kabul görmüştür. İnsanoğlunun doğasının kötülüğüne inanan düşünce dünyası bu kötülükten korunmak için insan iradesini alabildiğince sınırlayan bir mutlak egemenin varlığının gerekliliğini söylem ve eylemleriyle vurgulamıştır. Ancak I. Aydınlanma Çağı ile insan faydası esas alınmış ve devlet kavramı da şekil değiştirmiştir. Devletin bireylerin faydasına aykırı olamayacak şekilde sınırlandırılması ve bireylerin kanunsuz yönetime karşı direnme hakkı savunulmuştur. Yeniçağ da ise devletin egemenlik sınırlarının yanında millet kavramı da tartışmalara dâhil olmuştur. Ortaçağ ile birlikte dinden bağımsız hale gelen devlet, yeniçağda millet kavramını şekillendirmiş ulus devlet halini almıştır. Yakın çağ ise devleti oluşturan üçüncü unsuru toprağı da tartışmaya dâhil etmiştir. Devletin sınırları egemenlik hakkına sahip olduğu toprak parçasını vatan sınırlarını aşmıştır. Birden çok devlet

Devletin Gelişim Süreci

bir araya gelerek, devletlerin kendi vatandaşlarına ya da başka ülke vatandaşlarına zarar vermesini engellemeye çalışmışlardır. Ayrıca birden çok devlette bulunan STK'ler bir araya gelerek küresel mali ve ekonomik krizlerde sorun çözücü olmuşlardır. Küresel dünya da mobilitesi artan sermaye, bilgi ve ürün, toprak ve millet kavramını aşındırıp, egemenliği de etkileyerek devleti tekrar şekillendirmiştir.

Sonuç olarak tarihsel süreçte devletin gelişimine baktığımızda görmekteyiz ki devlet kavramı, dönemin konjonktürüne ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve şekillenmeye devam edecektir. Devletin insanlığın faydasına en uygun hale getirilmesi hayati önem taşımaktadır. Bir ülkenin hem iktisadi hayatı hem sosyal hayatı, var olan devletin, optimal devlete ne kadar yaklaşabildiği ile ilgilidir. Gelir adaletinin sağlanması, yatırım ve üretim kararları için en az orta vadeli planlamaya imkan sağlayan para piyasaları, optimal devlet müdahaleciliği ile sağlanabilecektir. Böylelikle devlet ekonomik işlevini yerine getirir ve kalkınmaya destek olur. Sıfır toplamlı oyunların hakim olduğunu küresel dünyada, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi o ülkenin gelişimine devam edebilme ihtimalini artırır. Daha fazla ülkenin gelişmişlik düzeyini sağlaması ise herkesin kazanç sağlayacağı daha adil oyunlara imkan tanıyabilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, M. A. (2006). Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği. Ankara: İmge Kitapevi.
- Aktan, C.C. (2003). Değişim Çağında Devlet. İzmir: Çizgi Kitabevi.
- Ay, H. (2002). Maliye Tarihi Ders Notları. İzmir.
- Ay, H. (2013). AB Mali Yapısı, İzmir.
- Ay, H. (2014). Kamu Maliyesi. Ankara: Nobel Yayınevi
- Beriş, H. E. (2008). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği üzerine Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 63,1, 55-80.
- BM Enformasyon Merkezi (2015). Birleşmiş Milletler Antlaşması. Ankara; İndirme Tarihi: 20 Mayıs 2015, www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf
- Doehring, K. (2002). Genel Devlet Kuramı. Çev: Ahmet Mumcu. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi, Akademik Bakış Dergisi, 21, 1-15, <http://www.akademikbakis.org/eskisine/21/07.pdf>
- Fukuyama, F. (2008). Devletin İnşası; 21. YY da Dünya Düzeni ve Yönetişim. Çev: Devrim Çetinkasap. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Hakan Ay ve Öznur Uçar

- Globalization and World Cities Research Network (2015). The World According to GaWC 2008. Londra; İndirme Tarihi: 20 Mayıs 2015, <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2008t.html>
- Gökmen, H. (2007). Avrupa Sosyal Devlet Anlayışında İstihdam ve Türkiye'de Genel İşsizlik Sorunu. Ankara. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Gözler, K. (2007). Devletin Genel Teorisi. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Güneş, F.(ed.). (2014). Kent Sosyolojisi. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Hobbes, T. (2010). Leviathan. Çev: Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbni Haldun (2011). Mukaddime. Çev: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbni Haldun (2009). Devlet. Çev: Osman Arpaçukuru İstanbul:İlke Yayıncılık.
- Oktay, A. S. (2011). Kınalızade Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâ. İstanbul: İz yayıncılık.
- Poggi, G. (2008). Devlet Doğası Gelişimi ve Geleceği. Çev: Aysun Babacan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Rothbard, M. N. (2009). İnsan İktisat ve Devlet. Çev. Ayşe Meral Uzun, Ahmet Uzun. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Schulze, H. (2005). Avrupa'da Ulus ve Devlet. Çev. Timuçin Binder. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Tekelioglu, M. (1993). İktisadi Düşünceler Tarihi. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Tüleykan, H. (2010). Tarihsel Süreçte Ekonomide Devletin Yeri, Gelişimi ve Yeniden Yapılandırılması, Ankara Bütçe Dünyası Dergisi, 1, 33, 86-114.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (1998). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü. Ankara; İndirme Tarihi: 20 Mayıs 2015, http://www.iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/kyoto_protokol.pdf